

Terug naar de Republiek

Een wandeling door de geschiedenis
van de Zeven Verenigde
Nederlanden (1588–1795)

Terug naar de Republiek

Een wandeling door de geschiedenis van de Zeven Verenigde Nederlanden (1588–1795)

Europa bestond in de zeventiende en achttiende eeuw grotendeels uit koninkrijken. Een uitzondering was de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, die van 1588 tot 1795 heeft bestaan. Deze republiek speelde een voorname rol op het wereldtoneel. De Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) bezat het monopolie op de handel met Indië. Daarnaast boekte de Republiek grote militaire overwinningen op opgeschijnlijk sterkere tegenstanders als Engeland en Spanje. De bloeiende economie zorgde voor een opleving van kunst en wetenschap. Tegelijkertijd maakte de Republiek in politiek opzicht turbulente tijden door. De aanhoudende machtsstrijd tussen de stadhouders aan de ene kant en de regenten aan de andere kant steeg soms tot een kookpunt. Den Haag was vaak het middelpunt van deze ontwikkelingen of gebeurtenissen. De wandeling *Terug naar de Republiek* voert langs verschillende locaties die daarin een grote rol hebben gespeeld.

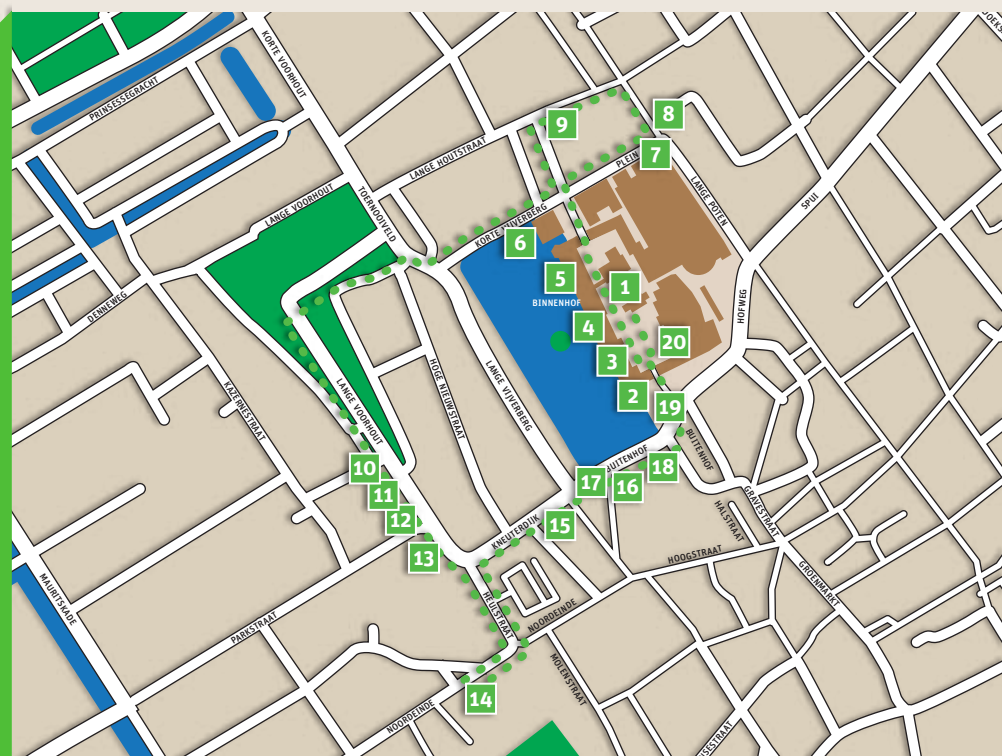
3 Binnenhof 22 EERSTE KAMER

Gedurende de gehele geschiedenis van de Republiek was er sprake van een machtsstrijd tussen de stadhouders en de rijke regenten uit de steden. Na de plotselinge dood van stadhouder Willem II in 1650 besloten de Staten-Generaal om verder te gaan zonder stadhouder. De regenten uit het rijke gewest Holland grepen hun kans en lieten op de plaats van een aantal stadhouderlijke vertrekken een imposante vergaderzaal bouwen voor de Staten van Holland. De zaal ligt op de eerste verdieping, aan de kant van de Hofvijver. Het plafond is rijk gedecoreerd met prachtige schilderijen, die verschillende nationaliteiten uitbeelden. Zo kijken onder anderen Fransen, Russen, Polen, Italianen en Duitsers nieuwsgierig en een tikkeltje jaloers naar binnen. In deze zaal komt sinds 1848 de Eerste Kamer bijeen.

Tip! U kunt de Eerste Kamer bezoeken met een rondleiding. Kijk voor meer informatie op www.prodemos.nl

OMSLAG VOORZIJD

(Leesrichting als binnenwerk)

Het plafond van de toenmalige vergaderzaal van de Staten van Holland (foto: Bob Karhof).

1 Binnenhof RIDDERZAAL

In 1581, dertien jaar na het begin van de Nederlandse Opstand tegen Spanje, zwoeren verschillende Nederlandse gewesten de Spaanse koning Filips II af. Dit gebeurde in de Ridderzaal, met de ondertekening van het Plakkaat van Verlatinghe. De Staten-Generaal, bestaande uit de afgevaardigden van de Nederlandse gewesten, gingen op zoek naar een nieuwe vorst. Een mogelijke kandidaat was stadhouder (en leider van de Opstand) Willem van Oranje. Hij werd echter in 1584 vermoord. Een andere kandidaat was de Engelse koningin Elizabeth I, maar die was alleen bereid tot militaire steun. In 1588 besloten de Staten-Generaal om de soevereiniteit bij de afzonderlijke Gewestelijke Staten neer te leggen en niet meer bij een vorst. Hiermee was de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden een feit. De zeven gewesten waren Groningen, Friesland, Overijssel, Gelderland, Utrecht, Holland en Zeeland. De Staten van Drenthe hadden geen stemrecht in de Staten-Generaal.

Later veroverde de Republiek nog enkele gebieden op de Spanjaarden, waaronder een deel van Brabant. De functie van stadhouder ('plaatsvervanger' van de vorst) bleef ten tijde van de Republiek gewoon bestaan. In 1650 overleed stadhouder Willem II. Een jaar later belegden de Staten-Generaal een Grote Vergadering in de Ridderzaal, waarop zij besloten om geen nieuwe stadhouder te benoemen. Dit is het begin van het Eerste Stadhouderloze Tijdperk, dat tot 1672 duurde.

In de Rolzaal, gelegen achter de Ridderzaal, werd recht gesproken. De bekendste figuur die hier terechtstond was landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt. Tijdens een politiek proces werd hij in 1619 wegens landverraad ter dood veroordeeld en voor de Ridderzaal onthoofd.

Tip! U kunt de Ridderzaal bezoeken met een rondleiding. Kijk voor meer informatie op www.prodemos.nl

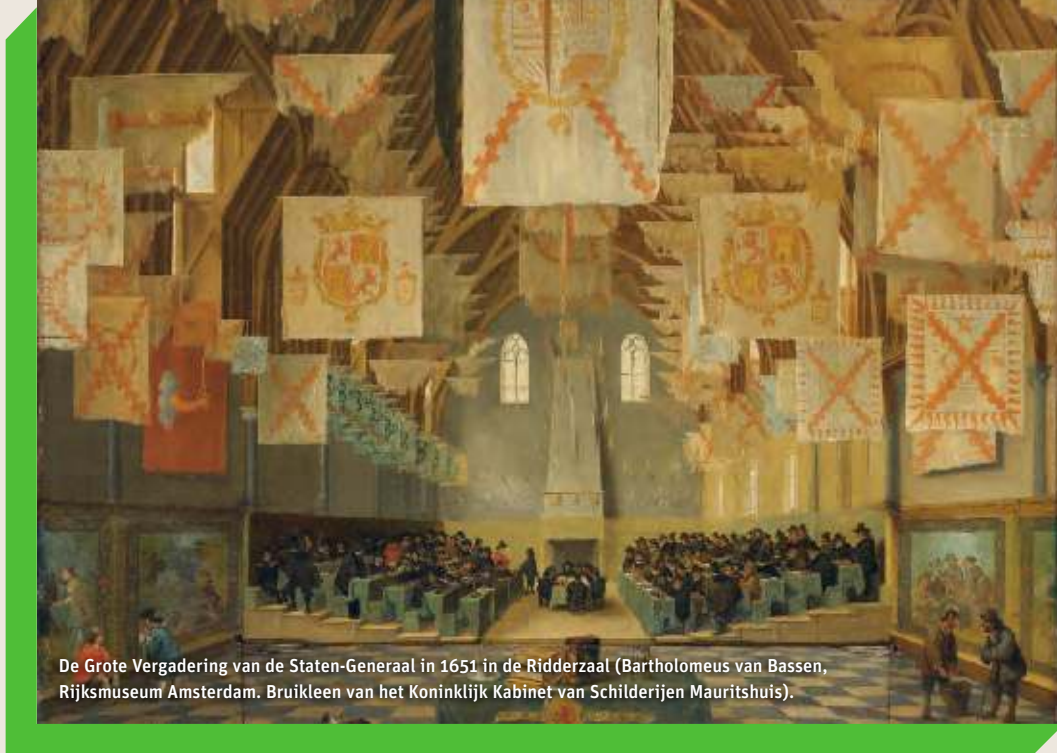
4 Binnenhof HOFKAPEL

Tussen de Eerste Kamer en de Middenpoort hangt een plaquette aan de muur. Op deze plek stond de Hofkapel. De kapel is in de dertiende eeuw gebouwd, maar een brand in 1644 legde het gebouw grotendeels in de as. De Hofkapel werd herbouwd en later volgden nog enkele verbouwingen. Ten tijde van de Republiek was de kapel vooral in gebruik bij de protestantse Waalse gemeente. In het verleden had de Hofkapel dienst gedaan als begraafplaats voor verschillende Hollandse graven. Ook Johan van Oldenbarnevelt is na zijn executie op 13 mei 1619 bijgezet in de grafkelder van de Hofkapel. Het gebouw heeft tevens onderdak geboden aan protestantse vluchtelingen uit Frankrijk. In 1879 is de kapel afgebroken.

Tip! Enkele grafstenen uit de Hofkapel zijn te bezichtigen in de kelder van de Ridderzaal. Deze is vrij toegankelijk.

8 Plein 4 MINISTERIE VAN DEFENSIE

Op Plein 4 staat het voormalige logement van Rotterdam. Tegenwoordig is het gebouw in gebruik als ministerie van Defensie. Het stads wapen van Rotterdam staat nog bovenop het gebouw. De Maasstad richtte in 1655 op deze plek een logement in voor de Rotterdamse afgevaardigden naar de Staten van Holland. Om redenen van staatsveiligheid vond men het beter om alle afgevaardigden uit een stad in hetzelfde logement te huisvesten. Vanaf 1671 was dat zelfs verplicht. Vanwege ruimtegebrek gaven de Rotterdammers stadsbouwmeester Adriaan Moens de opdracht om een nieuw gebouw te ontwerpen, in Lodewijk XIV-stijl. Toen ook de Amsterdammers schuin tegenover aan het Plein een nieuwe vertegenwoordiging wilden bouwen, kwamen de plannen in een stroomversnelling. In 1746 was het gebouw klaar.

De Grote Vergadering van de Staten-Generaal in 1651 in de Ridderzaal (Bartholomeus van Bassen, Rijksmuseum Amsterdam. Bruikleen van het Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis).

5 Binnenhof 19 TRÈVESZAAL

De Trêveszaal is gebouwd op de plek waar in 1608 vredesonderhandelingen tussen de opstandige Nederlandse gewesten en de Spanjaarden plaatsvonden. Deze onderhandelingen leidden tot het Twaalfjarig Bestand, dat van 1609 tot 1621 duurde. De Trêveszaal is in 1697 ontworpen door de Frans-Nederlandse architect Daniël Marot. Het woord *trêve* is Frans voor wapenstilstand. De zaal deed dienst als officiële ontvangstruimte, die vooral buitenlandse bezoekers van de Staten-Generaal moest imponeren. De zaal is dan ook rijk gedecoreerd met levensgrote portretten van stadhouders. Op de wand staat de spreuk 'Concordia res parvae crescunt' – door eendracht worden kleine dingen groot. In de Trêveszaal komt tegenwoordig elke vrijdag de ministerraad bijeen.

9 Plein 23 HET LOGEMENT

In 1743 werd dit gebouw in gebruik genomen als logement voor de Amsterdamse afgevaardigden naar de Staten van Holland. Amsterdam liet het bouwen ter vervanging van meerdere oude panden op deze plek. Het wapen van Amsterdam is nog steeds te zien aan de gevel van het gebouw. Onder de naam Het Logement is het pand nu in gebruik bij de Tweede Kamer. Op het Plein voor het logement staat een standbeeld van Willem van Oranje. In zijn linkerhand heeft de stadhouder een document met de namen van de steden die in opstand waren gekomen tegen de Spanjaarden. Het standbeeld is in 1848 onthuld.

Loop nu terug naar het Mauritshuis en ga via de Korte Vijverberg naar het Lange Voorhout. In de periode dat de Korte Vijverberg is afgesloten kunt u het Lange Voorhout ook via de Lange Houtstraat bereiken.

2 Binnenhof/Buitenhof MAURITSTOREN

De Mauritstoren is rond 1585 in opdracht van prins Maurits gebouwd. Hij was de eerste Oranjestadhouder die Den Haag als vaste woonplaats koos. Willem van Oranje, de vader van Maurits, woonde namelijk in Delft. Maurits liet het stadhouderlijk kwartier aan de noordzijde van het Binnenhof flink uitbreiden. De Mauritstoren was de kroon op deze verbouwing: de toren moest de macht van de stadhouder symboliseren. Op de eerste verdieping lag de raadzaal van de stadhouders. Daarboven bevonden zich verschillende privévertrekken, zoals slaapkamers. Ten tijde van het Eerste Stadhouderloze Tijdperk had de machtige Hollandse raadspensionaris Johan de Witt zijn werkkamer in de Mauritstoren.

6 Korte Vijverberg 8 MAURITSHUIS

Het Mauritshuis is een stadspaleis gebouwd in opdracht van Johan Maurits van Nassau-Siegen, het petekind van prins Maurits. Johan Maurits was gouverneur van de Hollandse kolonie in Brazilië. Hij liet Jacob van Campen, één van de beste architecten uit zijn tijd, een ontwerp maken. Van Campen maakte samen met zijn assistent Pieter Post een op het werk van zestiende-eeuwse Italiaanse architecten geïnspireerd ontwerp. Het gebouw werd in 1637 opgeleverd. Het Mauritshuis is een fraai voorbeeld van het Hollandse classicisme, dat tussen 1640 en 1655 een bloeiperiode doormaakte. Jacob van Campen was ook betrokken bij de verbouwing van Paleis Noordeinde. Pieter Post ontwierp in opdracht van de Staten van Holland de huidige vergaderzaal van de Eerste Kamer.

7 Plein 2a HUYGENSHUIS

Op de hoek van het Plein en de Lange Poten staat het voormalige ministerie van Justitie. In dit gebouw zijn tegenwoordig kantoren van verschillende Tweede Kamerfracties gevestigd. Op deze plek stond tot 1876 het Huygenshuis. Het is tussen 1634 en 1637 gebouwd als woonhuis voor Constantijn Huygens, één van de belangrijkste dichters uit de zeventiende eeuw en secretaris van de stadhouders Frederik Hendrik, Willem II en Willem III. Het Huygenshuis was evenals het Mauritshuis ontworpen door Jacob van Campen in diens kenmerkende classicistische stijl. Behalve het huis aan het Plein bezat Huygens ook een 'buiten', Hofwijck in Voorburg. Hier kon hij rustig bijkomen van de hectiek van de Haagse politiek.

Tip! Hofwijck is te bezichtigen. Kijk voor meer informatie op www.hofwijck.nl

Het Plein in de richting van de Korte Vijverberg, met links het woonhuis van Constantijn Huygens. (Jan ten Compe, 1750, Haags Gemeentearchief).

10 ALGEMENE REKENKAMER

Lange Voorhout 8

De Rekenkamer controleert of de inkomsten en uitgaven van het Rijk kloppen en of het Rijk beleid uitvoert zoals het bedoeld is. Al in de zestiende eeuw waren rekenmeesters op deze plek in de weer om te controleren of de bestedingen van overheden wel rechtmatig waren. In 1576 betrok Adriaan Duyck, de rekenmeester van de 'Hollandse Rekenkamer der Domeinen', het pand aan het Lange Voorhout. In 1757 werd het ingericht als logement voor de afgevaardigden uit Gouda. Sinds 1868 is het pand in gebruik door de Algemene Rekenkamer.

11 PAGEHUIS

Lange Voorhout 6

Tussen de Algemene Rekenkamer en de Kloosterkerk staat het Pagehuis. Het huis stamt uit het begin van de zeventiende eeuw en is voorzien van een karakteristieke trapgevel. Het perceel maakte oorspronkelijk deel uit van het Dominicanenklooster, waar de Kloosterkerk ook toe behoorde. Het huis was eigendom van de Staten van Holland. Tot 1665 werd het bewoond door de kanonnengieter. Daarna werd het pand in gebruik genomen als behuizing voor pages. Pages waren jongemannen uit vooraanstaande families die in dienst traden van de Oranjes. De pages volgden een opleiding aan de Delftse academie en verhuisden daarna naar Den Haag om te werken aan het stadhouderlijke hof.

Het huis van Johan van Oldenbarnevelt en de Kloosterkerk (1702, Haags Gemeentearchief).

12 KLOOSTERKERK

Lange Voorhout 4

De Kloosterkerk was onderdeel van een door graaf Albrecht van Beieren gesticht Dominicanenklooster. In het begin van de zeventiende eeuw woedde er een religieus conflict tussen de remonstranten en de contraremonstranten, de 'rekkelijken' en de 'preciezen'. In 1617 werd de Kloosterkerk bezet door de contraremonstranten. Het conflict draaide uit op een machtsstrijd toen landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt partij koos voor de remonstranten. Stadhouder prins Maurits koos de kant van de contraremonstranten. Van Oldenbarnevelt woonde vlakbij aan de Kneuterdijk en kon Maurits ter kerke zien gaan. Uiteindelijk werd Van Oldenbarnevelt in opdracht van Maurits ter dood gebracht.

13 WOONHUIS VAN JOHAN VAN OLDENBARNEVELT

Kneuterdijk 22

Op Kneuterdijk 22 woonde landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt (1547–1619). Tegenwoordig maakt zijn huis deel uit van de burelen van de Raad van State. Van Oldenbarnevelt werd geboren in Amersfoort. Hij werd advocaat bij het Hof van Holland en sloot zich in 1572 aan bij stadhouder Willem van Oranje. Hij maakte al snel carrière en werd één van de vertrouwelingen van de stadhouder. Na de moord op Willem van Oranje in 1584 pleitte Van Oldenbarnevelt ervoor dat prins Maurits, de tweede zoon van Willem van Oranje, werd aangesteld als stadhouder. In de praktijk betekende dit dat Van Oldenbarnevelt min of meer de politieke leiding van de Republiek in handen kreeg. Prins Maurits was namelijk meer geïnteresseerd in het leger dan in het landsbestuur.

14 PALEIS NOORDEINDE

Noordeinde 68

In 1512 kocht ene Willem Goudt een stuk grond aan het Noordeinde. Goudt was een vooraanstaand ambtenaar, zeker nadat hij penningmeester van keizer Karel V was geworden. Hij liet een hoeve ombouwen tot statig woonhuis. In 1591 huurden de Staten van Holland het huis voor Louise de Coligny, de weduwe van de in 1584 vermoorde Willem van Oranje, en haar zontje Frederik Hendrik. In 1609 kregen ze het pand van de Staten cadeau. Dit was het startschot voor een reeks uitbreidingen. Architect Jacob van Campen verlengde het woongedeelte en bouwde de twee karakteristieke dwarsvleugels. De stadhouders hebben nooit op Noordeinde gewoond. De familie gebruikte het paleis vooral als ruimte voor ontvangsten en feesten. Paleis Noordeinde is nu het werkpaleis van koning Willem-Alexander.

De Kneuterdijk met rechts het Johan de Witthuis. In de verte onder meer de Gevangenpoort (Jacob Elias la Fargue, 1760, Haags Gemeentearchief).

15 JOHAN DE WITTHUIS

Kneuterdijk 6

Het Johan de Witthuis is gebouwd in opdracht van de steenrijke handelaar Mattheus Hoeufft. Na diens dood werd het gebouw toegewezen aan raadpensionaris Johan de Witt (1625–1672). De Witt werd geboren in Dordrecht en was de belangrijkste staatsman van de Republiek tijdens het Eerste Stadhouderloze Tijdperk. De Witt vond dat beslissingen die de gehele Republiek aangingen door de gewesten gezamenlijk genomen moesten worden, zonder bemoeienis van een stadhouder. In 1672 vielen Engeland, Frankrijk, Keulen en Münster de Nederlanden binnen. De Republiek stond op instorten. Het volk was redeeloos, het land reddeloos en de regering radeloos. 1672 wordt dan ook wel het Rampjaar genoemd. De woede van de Haagse bevolking richtte zich vooral op raadpensionaris De Witt.

16 DE GEVANGENPOORT

Buitenhof 33

De Gevangenpoort vormde de toegangspoort tot het Buitenhof. Vanaf de vijftiende eeuw tot 1806 werd de poort gebruikt als gevangenis. De bekendste gevangene was Cornelis de Witt, broer van raadpensionaris Johan de Witt. In 1672 werd Cornelis gevangen gezet op verdenking van het beramen van een moordaanslag op prins Willem III. Zelfs op de pijnbank weigerde Cornelis een bekentenis af te leggen. Het Hof van Holland veroordeelde hem uiteindelijk tot verbanning.

17 STANDBEELD VAN DE WITT EN HET GROENE ZODJE

Plaats

Toen Johan de Witt zijn broer Cornelis kwam ophalen, verzamelde zich een grote groep mensen bij de Gevangenpoort. De schutterij moest de orde bewaken, maar opgehitst door aanhangers van Oranje sleepten ze Johan en Cornelis de Witt naar buiten. Vlakbij de Gevangenpoort werden de broers vermoord.

Tegenover het in 1918 onthulde standbeeld op de Plaats staat, aan de Hofvijver, een bank. Op deze plek was vroeger het Groene Zodje. Hier werden gevangenen die de doodstraf hadden kregen van het leven beroofd. Johan en Cornelis de Witt werden hier na hun moord opgehangen en door een woedende menigte verminkt.

18 GALERIJ PRINS WILLEM V

Buitenhof 35

Stadhouder Willem V liet aan het Buitenhof een speciale galerij aanleggen voor zijn schilderijenverzameling met voornamelijk Hollandse en Vlaamse meesters. Vanaf 1774 was die hier te zien. De galerij werd op gezette tijden opengesteld voor bezoekers. Dat maakt de galerij tot de eerste openbare kunstcollectie van Nederland. De werken van onder anderen Paulus Potter en Peter Paul Rubens werden tentoongesteld in een grote zaal, met uitzicht over de Hofvijver en het Binnenhof. In 1822 verhuisden de schilderijen naar het Mauritshuis en verloor de galerij zijn functie. In 1977 is de galerij heropend en zijn er weer schilderijen te bezichtigen.

ProDemos Huis voor democratie en rechtsstaat

ProDemos informeert burgers over de democratische rechtsstaat en stimuleert hen om hierin een actieve rol te spelen. Om zoveel mogelijk mensen bij de politiek te betrekken, werkt ProDemos op gemeentelijk, provinciaal en landelijk niveau.

Uitgave
ProDemos – Huis voor democratie en rechtsstaat
Hofweg 1H
2511 AA Den Haag
(070) 757 02 00
info@prodemos.nl
www.prodemos.nl

Samenstelling
Janneke Francissen

Vormgeving
Puntspatie [bno], Amsterdam

Druk
Boris BV

19 STADHOUDERSPOORT

Tegenwoordig betreden de meeste bezoekers het Binnenhof via de Stadhouderspoort. Vroeger was dat wel anders. Alleen de stadhouder en zijn familie mochten het Binnenhof via deze poort betreden en verlaten. De Stadhouderspoort grensde namelijk direct aan de stadhouderlijke vertrekken. De poort kreeg hierdoor al snel een symbolische betekenis. In 1786 wilden De Gijsselaar en Gevaerts, twee patriottische afgevaardigden uit Dordrecht, het Binnenhof via de Stadhouderspoort verlaten. Deze provocatie zorgde voor een kleine rel. De orangistische pruikenmaker François Mourand probeerde de koets van de afgevaardigden tegen te houden. Uiteindelijk liep het incident met een sisser af.

In 1786 probeerden twee Dordtse Statenleden met hun koets door de Stadhouderspoort te rijden (Collectie Rijksmuseum, Amsterdam).

20 VOORMALIG PALEIS STADHOUDER WILLEM V

Binnenhof 1A

Na het einde van het Tweede Stadhouderloze Tijdperk werd Willem IV de eerste erfstadhouder van alle Nederlandse gewesten. In 1751 werd hij opgevolgd door zijn zoon Willem V, die in 1776 de opdracht gaf tot de bouw van een nieuw stadhouderlijk paleis aan de zuidzijde van het Binnenhof. In 1790 kon hij het in gebruik nemen. Het meest imposante vertrek van het paleis was de balzaal op de eerste verdieping. Lang heeft hij er niet van kunnen genieten. In 1795 brak de Bataafse Revolutie uit. Stadhouder Willem V en zijn familie vluchtten naar Engeland en er kwam een einde aan de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Het paleis werd na 1795 gebruikt als vergaderruimte voor het parlement van de Bataafse Republiek. Van 1815 tot 1992 was de balzaal de vaste behuizing van onze Tweede Kamer.

Het stadhouderlijk paleis van Willem V (foto: ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties).

STADHOUDER	TIJDVAK
Willem van Oranje	1572 – 1584
Maurits	1585 – 1625
Frederik Hendrik	1625 – 1647
Willem II	1647 – 1650
Eerste Stadhouderloze Tijdperk	1650 – 1672
Willem III	1672 – 1702
Tweede Stadhouderloze Tijdperk	1702 – 1747
Willem IV	1747 – 1751
Willem V	1751 – 1795

OMSLAG ACHTERZIJDE

(Leesrichting als binnenwerk)

Probeer ook eens een van de volgende wandelingen:

TWEEHONDERD JAAR KONINKRIJK

Een wandeling door de
geschiedenis van het Huis
van Oranje-Nassau

HET HAAGSE GRONDWETPAD

Een wandeling door de
geschiedenis van de Grondwet
in het centrum van Den Haag

DEN HAAG HIER EN NU

Een wandeling langs politieke
instellingen in de Hofstad

Verkoopprijs € 1,00
ISBN 978 90 6473 490 8

